

КОМПЬЮТЕР - ЛИНГВИСТИКАЛЫК МААЛЫМАТТЫ КАБЫЛ АЛУУ ИДЕАЛДУУ ОКУТУУ КАРАЖАТЫ

Бул макалада, болочок инженерлерге компьютер - лингвистикалык маалыматты кабыл алуу идеалдуу окутуу каражаты катары анализделген.

В этой статье, компьютер анализируется как идеальное средство при приеме информации в лингвистической подготовке будущих инженеров.

The computer is analyzed as ideal means at reception of information on linguistic preparation of future engineers in this article.

Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде абдан чоң көңүл маалыматтык технологияларга бурулат. Окуу процессинде грамматикалык же лексикалык материалды үйрөтүү үчүн түзүлгөн программалар колдонулат. Мындан тышкары, лексикалык материалды үйрөтүү белгилүү бир контексттин алкагында жүрүүчү, графикалык материал, аудио- жана видеоматериалдар кошулуучу программалар түзүлүүдө. Фонетикалык көндүмдөрдү калыптандырууга жардамдашуучу программалар, ошондой эле оюн элементтерин камтыган программалар колдонулууда. Зарыл лингвистикалык маалыматты окутуучулар да, студенттер да, азыркы учурда Интернеттен алып колдонушат (English.03.ru;metland; Bussuu.com; Promt; ж.б сайттардан).

Маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын кеңири спектринде түйүндүүлөрү электрондук окуу куралдары менен окуу китептери болуп саналышат. Дал ошондуктан аталган ЖОЖдун окутуучуларынын квалификациясын жогорулатуу курстарынын программасына мультимедиялык окуу куралын түзүүгө жардамдашуучу болуп ар кандай программалар менен иштөөгө үйрөтүү кирет. Бул программаларда тексттик материалды гана эмес, графиканы, аудио-видеоматериалдарды камтыган окуу куралын түзүүгө жол берет, ошондой эле жаңы материалды өздөштүрүү сапатын жакшыртууга жана предметке кызыгуу менен чет тилин үйрөнүүгө мотивацияны арттырууга жардамдашуучу бир катар көнүгүүлөрдү түзүүгө мүмкүндүк берет.

Мындай мүмкүндүктү, мисалы, «Англис тили курсу» окуу комплекси берет. Анын курамына төмөнкүлөр киришет: окуу куралы, иш дептери, видеосабактар, аудиожазуулар, көп колдонулган англис сөздөрү менен айтымдарынын орус тилине котормосу бар эки тараптуу карточкалар. Англис тилин өз алдынча өздөштүрүүгө окуу комплексинде орус тилиндеги комментарийлердин, тапшырмалар менен тесттерге ачыкчтардын, тилдин квалификациялуу «ээлери» үн кошушкан видеосабактар менен аудиожазуулардын, усулдук сунуштардын болушунун аркасында жетишилет.

Компьютер өзүнүн мүмкүнчүлүктөрү боюнча иш жүзүндө лингвистикалык даярдоодогу маалыматты кабыл алуунун бардык органдарына таасир этүүчү идеалдуу окутуу каражаты болуп саналат. Анын башкы функциясы - күнүмдүк, монотондуу ишти уюштуруу жана аткаруу, окуп жаткандарды машыктыруу, активдүүлүгүн арттыруу аркылуу кептик көндүмдөрүн өнүктүрүү. Мындан тышкары, компьютердик окутуучу программалар студенттерге аралыктан (дистанттык) окутуунун алкагында, ал акыркы жылдарда Кыргызстандын ЖОЖдорундагы билим берүү процессинде улам көбүрөөк таралууда, өз алдынча билим алуу үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөрдү берет (КМКТАУда - Портал /Прометей).

Студенттердин тилдик компетенцияларын максатка багытталган өнүктүрүүнүн майнаптуу технологиялары катары ЖОЖдун окутуучулары төмөнкү технологияларды натыйжалуу ишке ашырышууда:

1) чет тилине *интенсивдүү окутуу технологиясы*, анын максаты материалдын максималдуу көлөмүн сапаттуу өздөштүрүүгө, башка тилдүү кептик ишмердүүлүктү майнаптуу жүзөгө ашыруу үчүн зарыл жана жетиштүү көндүмдөр менен билгичтиктер комплексине ээ кылууга жетишүү болуп саналат. Мындай технологияны пайдалануу студенттин инсанын окутуу процессинин борбордук фигурасы турумуна алып чыгат;

2) *түрдүү деңгээлдеги вариативдүү окутуу технологиясы*, анын негизинде - студенттерди жана алардын өзгөчөлүктөрүн деңгээлдик дифференциация жатат;

3) *модулдук окутуу технологиясы*;

4) *компьютердик технология*, ал телекоммуникациялардын, компьютердик окутуучу жана текшерүүчү программалардын электрондук чөйрөсүн жана каражаттарын колдонот.

Персоналдык компьютерди колдонуу окутуу процессин индивидуалдаштырууга мүмкүндүк берет. Ар бир студент өзүнө жеткиликтүү темпте маалымат менен, тексттер менен иштөөгө мүмкүндүк алат. Бирок персоналдык компьютер - каражаттары көмөкчү катары каралышат да, эч качан студенттин окутуучу менен жандуу баарлашуусун алмаштыра алышпайт. Компетенциялар билим берүү процессине окуу мекемесинин технологиялары, мазмуну, жашоо стили аркылуу «салынгандыктан», техникалык адистиктердин студенттерин чет тилине үйрөтүүнүн негизги максатына жетишүү, деп эсептешет.

Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде, инсанга багытталган, компетенттүүлүктүк, ишмердүүлүктүк мамилелердин шарттарында гана мүмкүн, анын негизинде төмөнкү принциптер жатууга тийиш.

Биринчи – *инсандык мамиле*. Окутуучу менен студент пикирлештер болуп саналышат. Адамдык баарлашуу байланыш түзүүдөн башталат. Сүйлөөчүлөрдүн баштапкы коммуникациялык адаптациясы жана бири бирине карата тууралануусу зарыл. Мындай шарттарда комплекстер, ички чыңалуулар жоюлат, эркиндик жана өз ара түшүнүшүү келет. Окутуучу ар бир жеке студенттин индивидуалдуу өзгөчөлүктөрүн, анын темпераментин, окуунун максаты менен милдеттерин эске тутууга тийиш. Чет тилине үйрөтүү студенттин социалдык тажрыйбаны өздөштүрүүсүнө көмөктөшүүсү, анын эркин ойлонуу жөндөмдүүлүгүнө түрткү болуусу керек. Ал студентте анын өз алдынча билим алуусуна көмөктөшүүчү инсандык касиеттер менен сапаттарды өнүктүрөт: мотивацияны, рефлексияны, өз алдынча окууну каалоо менен бирге баардык зарыл маалыматты компьютер аркылуу Интернеттен алып колдонсо болот.

Экинчи принцип - *чет тилине үйрөтүүнү студентте экинчи тилдик инсандын белгилерин өнүктүрүүгө багыттоо*, башкача айтканда окутуучу студентти чет тилинин жардамы менен үйрөнүлүп жаткан тилдин алып жүрүүчүсү катары өзүн кандай тутууга гана үйрөтпөстөн, анда үйрөнүлүп жаткан тилде тексттик ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууга даярдыкты, башка маданияттын өкүлү менен адекваттуу бирге аракеттенүүгө жөндөмдүүлүктү да өнүктүрүү. Баардык тиешелүү маалыматты компьютер аркылуу Интернеттен алып колдонсо болот.

Үчүнчү принцип - *кырдаалдуулук*. Чет тилине үйрөтүүдө материалды баарлашуу кырдаалдары менен көйгөйлөрүнүн негизинде ылгоо жана уюштуруу маанилүү, алар ар бир студентти кызыктырат. Сүйлөө мотивациясы сүйлөөчүлөргө тийиштүү кайра түзүлгөн кырдаалда гана жаралат. Бул принципте да Интернет аркылуу иш алып барса болот.

Төртүнчү принцип - *моделдөө*. Өлкөтаануучулук билимдердин көлөмү өтө чоң, демек, өлкөнүн маданиятын топтоштурулган, концентрацияланган түрдө берүү үчүн зарыл материалдардын санын ылгап алуу керек. Мындай учурда тилдин мазмундук кырын темалар эмес, көйгөйлөр түзүшөт. Лингвистикалык билимдерди минимизациялоо жана

тартиптештирүү максатында тилдин системасы модель түрүндө берилет: схемалар, таблицалар, салыштыруулар ж.б.у.с. колдонулат. Бул принципте да Интернеттен кызыктуу материалдарды колдонсо болот.

Бешинчи принцип - *окуу баарлашуусунун кош функциясы*. Ал төмөнкүдө жатат, окутуучу үчүн бул баарлашуу пландалып коюлган. Педагог кептик ишмердүүлүктүн бардык түрлөрүнүн көндүмдөрү менен билгичтиктерин калыптандыруу, иштетүү жана бекемдөө максатында баарлашууну башкарат. Башка жагынан карасак, студенттер үчүн баарлашуу максат катары чыгат, анткени кептин аркасы менен алар окуу кырдаалдарынын чегине чыга алышат. Ар кандай көнүгүүлөрдү компьютер аркылуу Интернеттен алып колдонсо болот.

Алтынчы принцип – *тайпаларды гомогендүү түзүү*. Студенттер алардын функционалдык сабаттуулук деңгээлин аныктоочу алдын ала тестирилөөдөн өтүшөт. Ошол деңгээлдерине ылайык окуу тайпалары түзүлөт. Бул принципте да Интернет аркылуу ар кандай кызыктуу программаларды колдонсо болот.

Жетинчи принцип – *окутуунун ишмердүүлүктүк негизи*. Ал студенттин тышкы жана ички (акыл-эстик) активдүүлүгүндө берилет. Окутуунун өз алдынча, топтук жана жамааттык формаларынын көлөмү арбыйт, ал эми кептик активдүүлүктү окутуучу көрсөткөн, студенттер болсо аларды сураган учурда гана активдүү болушкан салттуу фронталдык иштөө кыскарат.

Сегизинчи принцип - *тайпалык бирге аракеттенүү*, мында баарлашуу аркылуу ар бир студенттин индивидуалдуулугу ачылат. Инсан аралык бирге аракеттенүүлөрдү үч багытта кароого болот: окутуучу менен студенттин баарлашуусу, окутуучу менен бүткүл тайпанын баарлашуусу, студенттердин ич ара баарлашуусу. Окуу тайпасында ар бир студенттин мүмкүнчүлүктөрүн майнаптуу айкындоого жана ачууга жол берүүчү психологиялык «климат» түзүлүүсү абзел. Бул принципте да Интернет кызыктуу программаларды тандаса болот.

Тогузунчу принцип - *кесипке, адистикке багытталгандык*. Тилдик эмес адистиктердин студенттерин чет тилине окутуу программасы ишкер баарлашуунун негиздерин жана тиешелүү адистиктин тилин үйрөтүүгө багытталат. Бул принципте да Интернет аркылуу абдан кызыктуу маалыматтарды тандап алып дайыма колдонсо болот. ЖОЖдо окутуунун экинчи курсунда студенттер болочок адистиги боюнча баарлашууга жана адабияттарды окууга үйрөнүшөт. Тилдик эмес ЖОЖдо окуп жаткандардын кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында чет тилине окутууда колдонулуучу мындай мамиле билим берүү системасынын чордонуна студенттин «адам» катары жана «кесипкөй» катары инсанын коёт, ошол инсанды өнүктүрүүнүн, анын табигый дараметин жана кесиптик ролун ишке ашыруунун чыр-чатаксыз шарттарын камсыздайт.

Ошондой эле Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде кесиптик-багытталган окутуу үчүн материалдарды түзүү модели иштелип чыккан, анда рецептивдүү материал - интерактивдүү иштөө үчүн кызыгуу жараткан ар кандай маалыматтык-каныккан үзүндү (жазуу тексти, аудио - же видеоматериал түрүндөгү); мазмуну - тексттин кесиптик багытталган мазмуну, ал интерактивдүү баарлашуунун зарыл шарттарын түзүү үчүн колдонула алат; тилдик практика лингвистикалык системанын үстүнөн иштөөнү жана коммуникациялык көндүмдөрдү машыктырууну ичине алат. Ушул этапта көйгөйлүү кырдаалдардын мисалында көндүмдөргө ээ болуу боюнча көнүгүүлөр (skill-getting) киргизилет. Мындай моделдин өзөгү тапшырма болуп саналат, аны толук өлчөмдө дифференцияланган деп атоого болот, анткени ар бир катышуучудан анын жөндөмдүүлүктөрүнө, мүмкүнчүлүктөрүнө, мурдагы тажрыйбасына жана жумшалган эмгегине жараша өзүмдүк салым кошуу күтүлөт. Рецептивдүү материалдын, тилдик практиканын мазмунунун үстүнөн пландуу иштөө дал ушул чыгармачылык интерактивдүү тапшырмага (долбоорго, эссеге, кейске, портфолиоого) алып барат. Бул этапта эми кептик жана коммуникациялык билгичтиктерди колдонуу (skill-using) жөнүндө айтууга болот.

Окутуунун ыкмаларын тандоо студенттин жана окутуучунун инсанынын касиеттеринин өзгөчөлүктөрүнөн чыгып жүзөгө ашырылат, мында интерактивдүү мамиленин алкагында окуу процессинде окутуучу менен студентке бирдей роль таандык болору көңүлгө алынат.

Инженердик-техникалык адистиктердин студенттерин чет тилине окутуу үчүн кыйла алгылыктуу технологиялардын ичинен төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтүүгө болот:

- «кызматташтыкта окутуу» (cooperative learning);
- долбоорлор усулу;
- түрдүү деңгээлдик окутуу;
- окуу процессинин жүрүшүндө илимий-изилдөөчүлүк ишке үйрөтүү.

Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде окуу процессинде студенттердин кызыкдарлыгын калыптандыруу максатында чет тилин окутууда илимий -мини-конференциялар уюштурулат. Биринчи курста бул «Үйрөнүлүп жаткан тилдин өлкөсүнүн маданияты», «Үйрөнүлүп жаткан тилдин өлкөсүнүн улуу адамдары» өңдүү темалардагы, же студенттер өздөрү сунушташкан темалардагы конференциялар болушу ыктымал. Бул үчүн алар чет тилиндеги кызыктуу макалаларды табышат да, аларды орус, кыргыз тилдерине которушат. Экинчи курста конференциянын темасы эми студенттердин адистиги менен түздөн түз байланышкан болот. Зарыл маалыматты алар Интернеттен, чет өлкөлүк газеталардан, журналдардан табышат:

Үйрөнүлүп жаткан тилдеги көндүмдөрүн өркүндөтүүнүн үстүнөн иштөө мотивациясын маанилүү колдоо катары достук мамилелер кызмат өтөйт деп эсептешет Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде. Мында чоң колдоону тилдик борборлор же лабораториялар, китепканалык бөлүмдөр көрсөтө алышат, аларга келип, адистер менен кызыктырган темаларда маектешүүгө болот.

Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде аудиториялык сабактарга кошумча катары *аудиториядан тыш* иштөө жүргүзүлөт, ал студенттердин өздөштүргөн билимдерин бышыктоосуна жана колдонуусуна көмөктөшөт, алардын жалпы кругозорун кеңейтет.

Чет тили боюнча *аудиториядан тыш иштөө* (бейформалдуу жана информалдуу билим алуунун алкагында) техникалык адистиктердин студенттерине алар тилин үйрөнүп жатышкан элдин адабияты, тарыхы, маданияты менен кыйла терең таанышуу мүмкүндүгүн берет.

Ал эки башкы милдетти чечет: *биринчиден*, ошол предметке кызыгуунун өсүшүн, билимдердин тереңдешин, көндүмдөр менен билгичтиктердин өркүндөөсүн; *экинчиден*, студенттердин бош убактысын алардын жалпы жана лингвистикалык кругозорун кеңейтүүчү аларды жалпы, адептик жана эстетикалык өнүктүрүү максатында уюштурууну. Аудиториядан тыш иштөө бул милдеттерди чет тилинин өзүнүн каражаттары менен жана жалпы эле ЖОЖдо чет тилин окутуунун практикалык, жалпы билим берүүчүлүк жана тарбиялык максаттарына ылайык чечет. Чет тилинде сабактан тышкары баарлашуу кандайдыр бир өлчөмдө аны табигый колдонууга чукулдашат да, ал мотивациянын маанилүү каражаты болуп кызмат кыла, кептик практика жана тилди билүү үчүн зарыл боло алат. Бул усулдук талапты кыйла толук ишке ашыруу бир катар шарттарды сактаганда гана мүмкүн. Биринчиден, тилдик окуу материалынын тематикасы жана аны үйрөнүүнүн удаалаштыгы аны сабактарда гана эмес, аудиториядан тыш иште да, ар башкача комбинациялап жана вариациялап, колдонууга жол берүүгө тийиш. Чет тили боюнча заманбап окуу китептери окуу тематикасын баарлашуунун жаңы кырдаалдарында жана сабактан тышкаркы иш чаралардын жаңы темаларында, негизинен үйрөнүлгөн тилдик материалдын чектеринде, өнүктүрүүгө, комбинациялоого жана бириктирүүгө мүмкүндүк берет. Албетте, жаңы материалдын белгилүү бир санын киргизүүдөн кача албайбыз жана керек болсо ал абадай зарыл, анткени бул чет тилиндеги кептик

ишмердүүлүктүн мазмундук кырын жакшыртууга жана муну менен студенттердин индивидуалдуу-кептик тажрыйбасын маанилүү байытууга мүмкүндүк берет. Аудиториялык жана аудиториядан тыш иштин табигый байланышын ишке ашыруунун экинчи бир шарты студенттердин кызыкдарлыгы, мазмундун маалыматка байлыгы, иштин ар кыл формаларынын кызыктуулугу болуп саналат. Аудиториядан тышкаркы иштин массалык иш чаралары кечелер, конкурстар, КВНдер ж.б.у.с. болуп саналат. Алар туруктуу уюштуруучулук түзүмгө ээ болушпайт да, аларды өткөрүүнүн тематикасы, максаты, шарттары менен аныкталышат:

- тематикалык (үйрөнүлүп жаткан тилдин өлкөсүнүн салттарына арналган);
- кызыктуу адамдар менен жолугушууларга арналган (мисалы, чет элдик меймандар менен);
- аткарылган иштин жыйынтыктары боюнча чыгармачылык отчеттор (мисалы, чет тилинде көйгөйлөрдүн кеңири спектрин караган ар жыл сайынкы студенттик илимий конференциялар);
- чет тилиндеги көркөм өнөрлөрдүн декадалары;
- үйрөнүлүп жаткан тилдин өлкөсүнүн ал же бул жазуучусунун чыгармачылыгына арналган адабий кечелер.

Ошентип, Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде чет тилинде баарлашуунун табигый чөйрөсүнүн жана керектөөсүнүн жоктугун сабактын өзүнүн коммуникациялык багытталгандыгын күчөтүү жана аудиториядан тыш иш менен компенсациялоонун туруктуу практикасын компьютердеги ар кандай лингвистикалык программалар аркылуу, Интернеттен ар кандай маалыматтардын пайдасы аркылуу түптөлгөн. Компьютерде Интернет аркылуу, заманбап программаларды колдонуу менен бирге психологиялык тоскоолдорду жоюп, аудиториядан тыш чет тилин үйрөнүүнүн эмгек сыйымдуу процессин кызыктуу жана шаттуу кылат, студенттердин жалпы жана лингвистикалык көз карашын кеңитет, болочок адистин инсанынын билингвисттик жана бимаданий өнүгүүсүнө көмөктөшөт.

Адабияттар:

1. Майер А.К. Активизация самостоятельной работы студентов при обучении английскому языку / А.К. Майер, А.А. Фицлер, О.А. Чалмова // Прикладная- филология и инженерное образование: сб. науч. тр. Ч. 1. -Томск: Изд-во Томск, политехи, ин-та, 2006. - С. 345-348.

2. Мищенко Н.В. Актуальность и проблемы использования компьютера и мультимедийных технологий на уроках английского языка для студентов языковых специальностей неязыковых вузов / Н.В. Мищенко // Прикладная филология и инженерное образование: сб. науч. тр. Ч. 1. - Томск: Изд-во Томск, политехи, ин-та, 2006. -С.306-311.

3. Ковалева М.К. Роль иностранного языка - в формировании профессиональной компетентности студента технического- вуза / М.К.Ковалева, СЕ. Каплина // Прикладная филология и инженерное образование: сб. науч. тр. 4.1. - Томск, Изд-во Томск, политехи, ин-та 2006. - С. 44-49.

4. Рябцева Е.В. Технологии обучения иностранному языку студентов инженерно-технических специальностей / Е.В. Рябцева // Прикладная филология и инженерное образование: сб. науч. тр. Ч. 1. -Томск: Изд- во Томск, политех, ин-та, 2006. - С. 104-110.